

A vidék fejlődésének motorja

A rurális innováció tulajdonságai és megjelenési formái Magyarországon

Szörényiné Kukorelli
Irén

Az Európai Unió tagországaiban a területi egyenlőtlenség felszámolására tett kísérletek mellett, nem csak az egyes régiók között, hanem azon belül a vidéki térségek közötti egyenlőtlenségek is nőnek, sőt sok esetben ez úgy következik be, hogy visszafejlődésnek lehetünk tanúi. Európa vidéki térségeit a mezőgazdaság szerepének a csökkenése, az előregedés problematikája, a fejlesztés és a megőrzés közötti feszültség konfliktusa, a magasan képzett munkaképes népesség elvándorlása, az alacsony képzettségűek és/vagy nyugdíjasok bevándorlása jellemzi. A felsorolt tényezők veszélyeztetik a vidék, a falu életképességét. E települések mindközben olyan kihívások előtt állnak, mint a gyors technológiai fejlődés, a globalizáció, az ipari struktúra- és foglalkoztatás, illetve az életstílus változás. Emellett növekednek az igények a jobb és több közszolgáltatásra, miközben problémát okoz a változó településszerkezet is, ami már szoros összefüggésben van a mezőgazdasági tevékenység visszaszorulásával. Ha ezekre a problémákra nem tudnak megoldásokat találni, és nem képesek válaszolni, akkor marad a visszafejlődés, a vidék exodusa. A nagy kérdés,

hogy melyek azok az eszközök, amelyekkel a vidék társadalmá, és gazdasága képes a nehézségeket leküzdeni, a kihívásokra eredményesen reagálni. Ehhez az alábbiakra van szükség:

- innováció,
- fenntartható fejlődés,
- versenyképes vidéki tér,
- tudásra alapozott rurális társadalom,
- új funkciók elfogadása és megtelepedése.

A megújulni képes vidéki tereket az innováció, a siker, és a fejlődés hármasságában kell keresni.

A rurális térségek funkcióváltása során különböző típusok rajzolódnak ki, és ha a társadalom mélyfúrásaival együtt vizsgáljuk e régiók gazdaságát, akkor a fent meghatározott típusok, és azok keverékei jól mutatják a rurális tér heterogenitását. Az erős érdekérvényesítő társadalom erős társadalmi tőkével párosítva egy sokfunkciós, környezettudatos vidéket eredményez, amíg a gyenge érdekérvényesítő képesség a gyenge gazdaság jeleivel együtt a társadalomra ráerőltetett paternalista vidékképet ad. Ahol gyenge a társadalmi érdekérvényesítés, a humán tőke alacsony

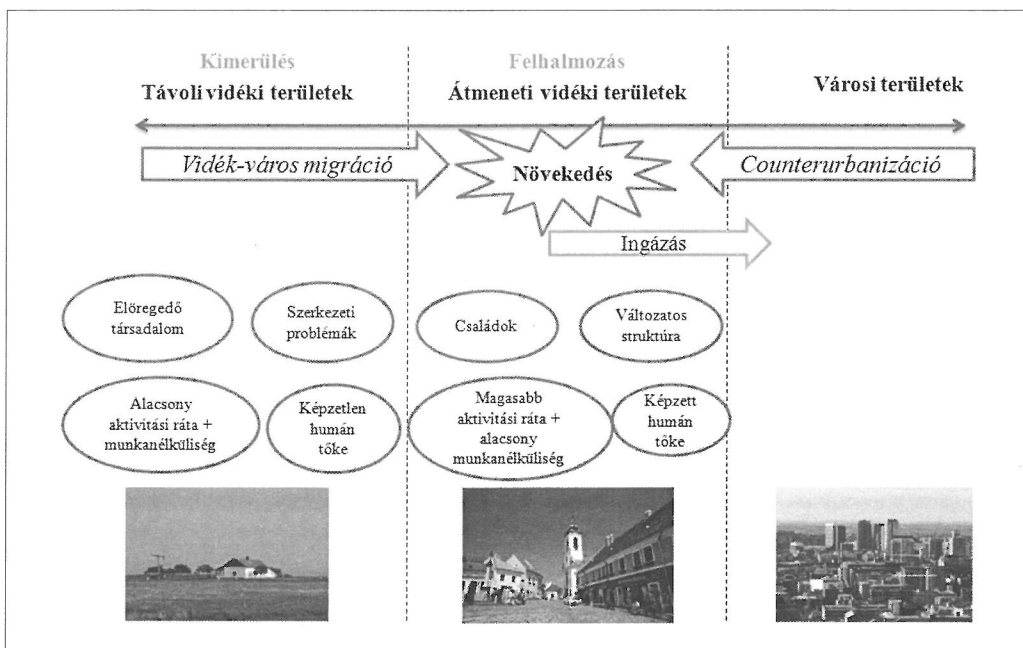

szintű, és a térség erőforrásai a kiürüléshez konvergálnak, ott állami beavatkozásra, „eltartásra” van szükség.

Vannak térségek, ahol a városi és a vidéki területek nem határolódnak el élesen egymástól, mert a társadalmi és gazdasági interakciókon keresztül kapcsolódnak egymáshoz. Ezek az „átmeneti” vidéki területek, amelyek akár fizikailag, akár hálózataikon keresztül más vidéki, de városi térségekhez is kapcsolódnak. Tehát az urban-rural viszonyrendszer rendkívül komplex, azok a vidéki terek, melyek a városok hinterlandjában fekszenek, mind a városi, mind a távolabbi rurális területekből táplálkoznak, fejlődésre ítéltettek.

A rurális tér két jól elkülöníthető típusát mutatja be az 1. ábra: Egyik típusa a távoli vidéki területek (remote rural areas), amely előregedő társadalommal, strukturális problémákkal, gyenge vállalkozói potenciállal,

magas munkanélküliséggel bír, és amely lassan elnéptelenedik az urbánusabb területekre való migráció következtében. A másik típust a rurális és urbánus terekkel kommunikálni képes köztes helyzetű vidék jelenti, amely kapcsolatai révén a felhalmozás, a növekedés színtere, és egyben bizonyítéka az urban-rural közeledés folyamatának. Ezekben a növekedésre képes vidéki terekben erősödnek meg KKV-k, ezek a terek képesek az innováció fogadására, a hálózatok építésére és gazdaságuk fejlesztésére. Ezekben a vidéki terekben már a versenyképesség csirái fellelhetők, mert mind a társadalmi, mind a gazdasági tőke akkumulálódik. Az innovációhoz kapcsolódó kutatásnak éppen az volt a célja, hogy megkeressük azokat a beavatkozási lehetőségeket, melyekkel az újdonságok képesek megtelepedni. A megújulás, egy térség innovációja a befogadási képességtől, a gazdaság nyitottságától, a humán tőke szintjétől

1. ábra

Város-vidék viszonyrendszer

Forrás: a szerző szerkesztése az EDORA tanulmány ábrája alapján.

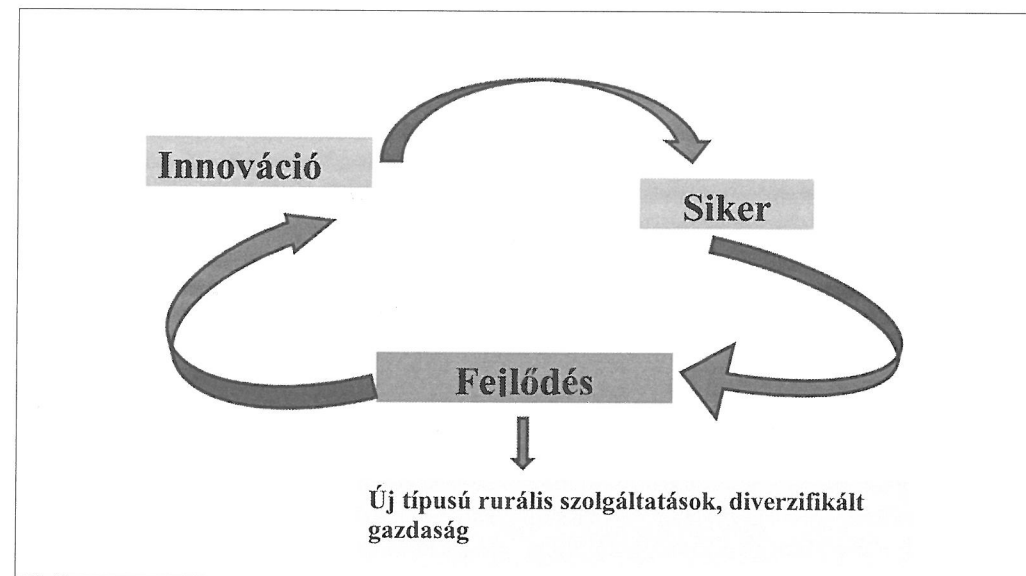
a társadalmi elfogadottságon keresztül tud gyökeret verni.

Intézetünkben¹, az MTA és a NAKVI közötti megállapodás értelmében „A vidéki térségeink társadalmi és gazdasági innovációt befogadó képessége” témájú kutatásra 2013 év során került sor. Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló Európa Tanács 627. számú rendeletében 2014-2020-ra megfogalmazott és elfogadott hat vidékfejlesztési prioritás közül az első „a tudásátadás és az innováció előmozdítása a mezőgazdaságban, az erdészetben és a vidéki térségekben” indokolja a téma kutatását. A továbbiakban a térségi/rurális innováció fogalmkörével, és különböző megjelenési formáival, valamint a kutatás során összegyűjtött innovációk egyes jellemzőivel foglalkozunk, hogy rámutassunk a siker és az innováció kapcsolatára a rurális változás folyamatában.

Innováció, siker, fejlődés

A kutatás rámutatott arra, hogy az innovációval, az új bevezetésének megjelenésével sikeresség generálódik, mely a fejlődésben ölt testet, és a fejlődés újabb és újabb innovációt képes gerjeszteni (2. ábra). E hármas tagozódás: innováció – siker – fejlődés, egymással szorosan összefügg, hiszen az innováció megjelenése sikert generál, a siker, a sikeresség fejlődést eredményez. A vidéki térségekben megfogalmazott jövőkép alapvető célja – nem csak Magyarországon, de Európa szerte is – a vidéken élők életminőségének a javítása (Moseley, 2003) (Developing Sustainable Rural Tourism, 2002) (Szörényiné Kukorelli, 2005).

A brit kormány által 2000-ben kiadott a „Rural White Paper” a következőképpen foglalja össze a rurális térségek jövőképét, és az ahhoz vezető utat a rurális népesség

2. ábra

A siker és az innováció
Szerk: szerző

¹ MTA KRTK Regionálistudományi Kutató Intézet Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály Győr

(Szörényiné Kukorelli, 2009). Cannarella esettanulmányában két példát említ, az egyik a hagyományos szőlőművelés, a másik az etruszk mintára épített kőfal. Többen ezt az innovációt pszeudoinnovációnak tekintik (Cannarella – Piccioni, 2011).

A rural innovációnak egy újabb megjelenési formája, amely a traditiovation-hoz is köthető, a kreatív ipar megjelenése a rurális térségekben, mely a kézművességen alapulhat, és ugyancsak a diverzifikációt szolgálhatja (Bell, – Jayne, 2010). Ez utóbbi innováció már szorosan kapcsolódik a társadalmi innovációhoz is, hiszen a társadalomban gyökerezik, annak tudását, alkotóképességét, és a térség hagyományait használja fel újabb ötletek megvalósításához.

Társadalmi innováció

A társadalmi innováció szoros kapcsolatban van a társadalmi változásokkal, a rurális társadalmi innováció pedig egyenesen az angol szakirodalomban használt „rural change” fogalommal leírt folyamat előmozdítója. A társadalmi innováció nem is új piacokat akar kihasználni, hanem új igényeket kíván kielégíteni. Az együttműködésnek egy olyan új fajtája, amikor új kapcsolatrendszerek és közösségek jönnek létre. Zamf (1995) szerint: „Társadalmi innovációkkal új utakat, célokat érünk el, legfőképp új szervezeti formákat, új szabályozásokat, új életstílust, amelyek a társadalmi változás irányát megváltoztatják, a problémákat könnyebben megoldhatóvá teszik, és ezek adaptálhatók és intézményesíthetők lesznek”. Mint minden innováció, ez is lehet adaptáció, mikor bizonyos társadalmi csoportok már ismert formációkat vesznek át, és alkalmazzák azokat, de lehetnek újak, amelyek a társadalmi változások következtében létrejött problémák legyőzésére, vagy lehetőségek kihasználására alakulnak. Ez utóbbinak tartom a 90-es évek elejétől megalakult és működni képes kistérségi szerveződések,

melyeket az új társadalmi folyamatok, mint például az alulról építkezés újdonsága tudott megteremteni.

Azt mondhatjuk, hogy a társadalmi innováció új megoldásokat keres a társadalmi problémák megoldására (Borzaga–Defourny, 2004). Példaként említendő az alábbi két beavatkozás:

– az életminőség növelése érdekében az egyének és közösségek új szolgáltatásokat hoznak létre és működtetnek,

– a munkaerőpiac által generált új igényekre a társadalom bevonásával új formákat keresnek az egyének munkaerőhelyzetének javításához,

Így a társadalmi innováció felfogható úgy, mint ami az egyének és a közösségek jólétéért dolgozik. Ahol a társadalmi innováció megjelenik, ott új összefüggések és folyamatok jönnek létre.

A társadalmi innováció nem is új piacokat akar kihasználni, hanem olyan új (főleg társadalmi) igényeket akar kielégíteni, amit a piac addig nem biztosított (még ha a piac később már arra is kiterjed) vagy új, az elvárásoknak jobban megfelelő módon próbálja az embereket bevonni és szerepet adni nekik a termelésben. A társadalmi innovációt az együttműködés egy olyan új fajtájának kell felfognunk, amikor a résztvevőket újrászervezzük és így új kapcsolatrendszerek és közösségek jönnek létre.

A társadalmi innováció a közösség jólétéért dolgozik, egy olyan együttműködés, mely az újdonságok befogadására készíti elő a lakosságot az életminőségük javítása érdekében. Tehát a vidékfejlesztés elkerülhetetlen eleme, mely számtalan esetben új szervezetek létrehozásában segít, ezáltal szervezeti innovációt is gerjeszt. Az új funkciók megtelepedése, és hatékony működtetése érdekében a társadalmi innováció jelentős szerepet tud betölteni, így ítélte meg Mulgan is: „olyan innovatív tevékenységek és szolgáltatások, amelyeket egy bizonyos társadalmi szükséglet kielégítése

Új funkciók a rurális térben

1. táblázat

Befolyásoló tényezők	Új típusú rurális szolgáltatások
Gazdasági	Lehetőségek a társadalmi szolgáltató vállalkozások számára Szociális szövetkezetek A városi fogyasztók turisztikai és rekreációs szolgáltatások iránti kereslete vidéken
Politikai	Átalakulás társadalmi jóléti állammá (racionalizálás) Társadalmi szolgáltatások civil szférához kapcsolása Esélyegyenlőség – kirekesztett társadalmi rétegek beilleszkedése
Társadalmi	A vidéki népesség előregedése – időszerű életminősége A rurális térségekbe újonnan érkezők igényeinek kielégítése Különböző vidéki térségek és szükségletek léteznek (városokhoz közeli, elszigetelt) Közszolgáltatások elérhetőségének biztosítása –
Technológiai	Szélessávú internet használata, Alternatív, megújuló energia alkalmazása
Szervezeti	Társadalmi - vállalati együttműködések és hálózatosodás, új szervezetek a szolgáltatásokért – közszolgáltatásokat átvállalnak-e civilek?

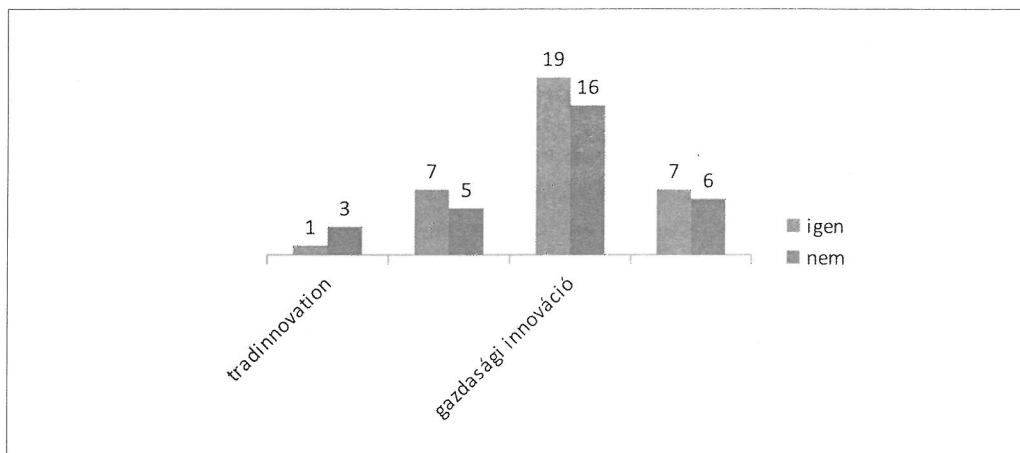
motivál, s amelyeket jellemzően olyan szervezetek fejlesztenek és terjesztenek el, amelyeknek elsődleges célja társadalmi jellegű” (Mulgan, 2006). A tanulmány elején említett új rurális funkciók megtelepedéséhez és működéséhez, ezen újdonságok befogadásához helyes kommunikációra van szükség, amely az új funkciók el és befogadására egyaránt képes hatni. Ilyen új funkciókra való igény a gazdaság, a társadalom, az intézményrendszer és technológiai területén egyaránt megjelenik (Knicker et al. 2009).

A 2. táblázat azt mutatja, hogy az új funkciók a vidéki élet minden területét átszövik, a legújabb technológiától a szociális feladatok ellátásán keresztül a város-vidék kapcsolat generálta igények kielégítéséig. Tehát a társadalmi innováció a vidéki élet minden területén katalizátor lehet az újdonságok megtelepedésében a vidéki életminőség javítása érdekében. Nem csak a helyi innovátorokra van szükség, hanem az innováció közvetítőire, a város-vidék kapcsolathálókra, azért, hogy a vidéki társadalom minél inkább befogadó legyen a fentebb említett, öt ért kihívások kezelésére.

A kutatás magyarországi tapasztalatai

A kutatás egyik gyakorlati alkalmazásaként fogalmazódott meg, hogy leltárt készítsünk a Magyarországon fellelhető olyan szervezetekről, gazdasági vállalkozásokról, egyesületekről, és különböző formában működő egyéb szervezetekről, sikeres falvakról, melyekről elmondható, hogy a rurális innováció hordozói. A feladat óriásinak bizonyult, köszönet a vidéken élő innovátoroknak és adoptálóknak, mert nyugatról keletre, északról délre haladva az egész országban sok olyan kezdeményezést, megvalósulást és újdonságot találhatunk, melyek beletartoznak a rurális innováció fogalmába. A gazdasági kezdeményezések mellett a társadalom új kezdeményezéseit is kerestük, a társadalmi innováció csíráit és szervezeteit is, mint ahogy a helyi hagyományra visszavezethető innovációt, a „traditiovation”-t is. Külön figyelmet fordítottunk azokra a kistelepülésekre, melyek önmaguk és más közösségek szemében is sikeresnek bizonyultak. Külön nehézséget jelentett, hogy jó néhány esetben a megkér-

Oktatás bevezetésének szükségessége (N=64)

Forrás: összegyűjtött adatbázis (Feldolgozta: Dr. Tóth Péter)

5. ábra

ság, esetleg még felületet is kap ahhoz, hogy véleményezzen, hozzászóljon vagy javasoljon. Ezen a ponton lép be az infokommunikációs technikák szerepe, illetve a vidéki lakosság körében való alkalmazásának fontossága, hiszen az infokommunikációs technológiák fejlődésével és használatuk széleskörű elterjedésével megteremtődött a kétoldalú kommunikáció lehetősége az alulról szervezett folyamatok felszínre hozásával. Az előregedő vidéki térségekben, falvakban sokkal nagyobb azoknak az aránya, akik az új technológiákhoz nem jutnak hozzá, vagy nem tudják azokat használni. Ez szintén az innováció terjedésének gátja lehet, mert az újdonságok bevezetésére tett kommunikációk nem jutnak el az érintettekhez. A pozitív példák azt mutatták, hogy az újdonságok bevezetésének és befogadásának sikere nagyban múlhat a helyes kommunikáción.

A társadalmi innovációk munkahelyteremtése nem olyan látványos, mint a gazdasági és kevert típusú innovációk megvalósítása jelez, míg a gazdasági innovációk 70%-a teremtett munkahelyet, addig a társadalmi innováció munkahelyteremtése nem ilyen látványos. Ugyanakkor mivel a társadalmi

innováció képes gazdasági innovációkat gerjeszteni, ezért közvetetten a társadalmi innováció is magasabb munkahely teremtési erővel bír.

A munkahelyek mellett egyéb haszonnal is járhat egy új kezdeményezés a helyi közösség életében. És azt se feledjük, hogy az innovációk beindításában egyéni érdekek is szerepet játszhatnak. Választ vártunk arra, hogy a milyen haszonnal jár az innováció bevezetése az innovátor és a befogadó közösség számára, anyagilag, erkölcsileg és társadalmilag. A kezdeményezők úgy ítélték meg, hogy a társadalmi haszon előbbre sorolódik az anyagi haszonnál, míg a közösség, a célközönség esetében a társadalmi haszon az egyértelműen meghatározó. Az anyagi haszon egyaránt fontos közösségnek és a kezdeményezőnek, amennyiben gazdasági innovációról van szó. Itt vállalkozások és vállalkozók állnak a háttérben a legtöbb esetben, akiknek teljesen természetes, hogy az anyagi haszon megszerzése érdekében állnak neki befektetni. Érdeklenségként a tradícióinováció esetében senki nem említette az anyagi hasznot, kizárólag a társadalmi hasznot. A társadalmi haszon esetében jól kirajzolódnak a különbségek,

mert még a gazdasági innováció esetében is jóval többen említették a közösség hasznát, mint a kezdeményező hasznát.

Összegzés

Az elemzés rávilágított arra, hogy a rurális innováció sokrétű, sokszereplős folyamat, amelynek beindítása, lefutása sok szempontból a klasszikus innovációs folyamatoknak megfelelő módon történik. Az innovációk részvétele a rurális közegben nehezebb, mert a hétköznapi értelemben vett, innovációt hátráltató tényezők mellett speciális, helyi elemek is megjelennek, melyeknek nagy hányada helyi társadalmak belső viszonyaiból származó szoft tényező. A vidéki innovációs tér társadalmi és anyagi célokat egyaránt a zászlajára tűzhet, és a társadalmi haszon megelőzheti akár az anyagi hasznot is. Ugyanakkor az eredmények azt mutatják, hogy az újdonságok és újítások bevezetése a vidéki térségeinkben nem ritka, mind a társadalmi, mind a gazdasági innováció elemei, esetei megtalálhatók. A gazdasági innovációk inkább a magán szférához, a vállalkozásokhoz köthetők, mégis az önkormányzati szféra esetében is találunk gazdasági innovációt, de az ilyen típusú, önkormányzat által megvalósított gazdasági innovációk legtöbb esetben társadalmi innovációkhoz kapcsolódnak. Ott ahol a fő innovátor a polgármester, vagy a falu ismert, meghatározó személyisége, ott egy egy innovatív beruházással nem zárul le a folyamat, ezt követően vagy megelőzően a társadalmi innováció valamely formája katalizátori szerephez jut. Ellenkező esetben a gazdasági innováció kudarcot vall, a lakosság elutasíthatja, vagy elfordulhat akár a már megvalósított gazdasági innovációtól is. Tehát a települések életében a gazdasági és a társadalmi innováció feltételezik, és kiegészítik egymást.

A nyugat-keleti lejtő a rurális innovációban egyértelműen nem mutatható ki. A keleti

országgrészben, a hátrányos helyzetű térségekben éppúgy megtaláljuk az innovációs pontokat, mint a nyugati országgrészben. Tehát a vidéki innováció nem terület-specifikus, sokkal inkább személyhez kötött.

Felhasznált irodalom

Az Európa Parlament és a Tanács Rendelete az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról – Európai Bizottság COM(2011) 627 végleges Brüsszel 2011.

Bell D., Jayne M. (2010): The creative countryside: Policy and practice in the UK rural cultural economy. In: *Journal of Rural Studies*, Vol. 26. P. 209-218.

Borzaga, C. – Defourny, J. (2004): The Emergence of Social Enterprise. London: Routledge.

Cannarella C., Piccioni V. (2011): Traditioventions: Creating innovation from the past and antique techniques for rural areas. In: *Technovation*, Vol. 31. P. 689-699.

Developing Sustainable Rural Tourism (2003): (Ed. Dower, M.) Series: *Euroacademy Thematic Guide I*. Athens: PRISMA – Centre for Development Studies

Enyedi Gy.– Rechnitzer J. (1987): A innovációk térbeli terjedése a magyar mezőgazdaságban. *Tér és Társadalom*. I. évf. 2. sz. p. 31-48.

Knickel K., Tisenkopfs T, Peter S. (2009): Innovation processes in agriculture and rural development. *IN-SIGHT: Strengthening Innovation Processes for Growth and Development*, Sixth Framework Programme, Final Report. IfLS Frankfurt at Goethe University Frankfurt (Main), Germany

Moseley, J. M. (2003): Rural Development Principle and Practices. Sage Publication, London.

Mulgan, G. (2006): The Process of Social Innovation. *Innovations: Technology,*

Governance, *Globalization, Spring* (2006), Vol. 1, No. 2 , 145-162

Rural White Paper (2000): <http://www.defra.gov.uk/rural/rwpreview/default.htm>

Schumpeter (1939): *Business Cycles*. 2 vols. New York: McGraw-Hill.

Szörényiné Kukorelli Irén: (2009) Posztproduktivista átmenet? – avagy új funkciók a rurális térben. – Közép-Európai Közlemények, 2.. 4-5. (5-6.) 192-196. p

Szörényiné Kukorelli Irén (2005) A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. – *Tér és Társadalom*. 3-4. 111-137. p

Zapf, W. (1994): *Modernisierung, Wohlfahrtsentwicklung und Transformation*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.